

Uralilainen ja altaillainen kielikunta¹

Nimitykset »suomalais-ugrilaiset kansat» ja »suomalais-ugrilaiset kielet» saavuttavat kohdakkoin sadan vuoden iän. Niitä luotaessa on pidetty esikuvana Julius v. Klaprothin käytäntöön ottamia sanoja »Indo-Germanen», »Indo-Germanisch» (esim. v. 1823 »Asia Polyglottassa» ss. 42—43)². Näissä termeissä on haluttu tuoda näkyviin kielikuntien äärimmäiset haaraumat, samaan tapaan kuin mm. myöhemmin syntyneessä ja ankaraakin arvostelua osakseen saaneessa nimessä »indo-kiinalaiset kielet». Sensijaan termit »uralilainen kielikunta» ja »altaillainen kielikunta» ovat syntyneet toisella tavoin.

»Uralilainen kielikunta», jolla tarkoitetaan suomalais-ugrilaisten ja samojedilaisten kielten yhdessä muodostamaa kokonaisuutta, liittyy kielitajusamme tavallisimmin noita kieliä puhuvien kansojen, »uralilaisten kansojen», nykyisiin asuinpaikkoihin, sillä Uralin vuoristo on niiden vedenjakajana: suomalais-ugrilaisten kansojen enemmistö asuu Uralin länsipuolella, samojedien pääosa sen itäpuolella. Mutta alun alkaen nimityksellä »uralilaiset kansat» on pyritty osoittamaan, että tämän ryhmän kansojen **a l k u k o t i** olisi sijainnut Uralin vuoristossa. Julius v. Klaproth tuntuu olevan tämänkin termin isä. Hän käyttää sitä tosin hieman nykyisestä poikkeavassa merkityksessä, nim. tarkoittamassa suomalais-ugrilaisia kansoja, kirjoittaessaan »Asia Polyglottassa» (s. 182): »Euroopan koillis- ja Aasian luoteisosassa asuu laajalle levinnyt *suomalainen kansanheimo*, joka on saanut nimensä erään äärimmäisen haaransa mukaan. Suomalaisia (*die Finnen*) voisi oikeammin nimittää *uralilaisiksi (die Uralier)*, sillä kaikki, mitä tiedämme heistä historian ja kielen perusteella, viittaa heidän olevan lähtöisin Uralin rajavuoristosta, mistä he ovat laskeutuneet länteen ja itään.» Laskeutumisella Klaproth tarkoittaa, kuten toisesta yhteydestä ilmenee, vedenpaisumuksen jälkeistä alastuloa vuorenhuippujen turvapaikoilta! — Nykyiseen merkitykseensä, suomalais-ugrilaisten ja samojedilaisten kielten yhteisnimitykseksi, »uralilaiset kielet» on kiteytynyt lähinnä suomalaisten tiedemiesten ansiosta tällä vuosisadalla, kun E. N. Setälä ja Heikki Paasonen olivat osoittaneet näiden kielten kiistämättömästi olevan sukua keskenään.

»Altaillaisista kansoista» puhuu tietävästi ensi kerran M. A. Castrén Surgutissa syyskuun 1:senä 1845 päiväämässään ja Pietarin tiedeakatemialle osoittamassaan matkakertomuksessa. Polemisoituaan ensin sitä käsitystä vastaan, että Suomen heimo muka olisi alkuaan ollut eristyksissä »Uralin autioilla kallioilla», hän kirjoittaa mm. tähän tapaan: »Varmaa on, että suomalaiset — koska he ovat sukua samojedeille — joutuvat yhteyteen *altaillaisten*

¹ Osa Helsingin yliopistossa 17. 12. 1952 pidettyä väittelynalkajaisesitysmää.

² Ks. Paavo Ravila, Suomen suku ja Suomen kansa: Suomen historian käsikirja I, s. 3.

eli *Altain kansojen* kanssa, sillä ei voi olla epäilystäkään siitä, että samojedit ovat lähteneet Altailta, koska niin monia tämän heimon haaroja on tavattu ja osittain vieläkin tavataan mainitun vuoriston varsilla. Näiden sukulaisilla, suomalaisillakin, täytyy tietysti olla sama alkukoti. — — — Suomalaisien Altailta lähdön todisteena on lisäksi heidän kiistämätön sukulaisuussuhteensa tataareihin tai oikeammin turkkilaisiin. Riittää, kun suomalaisten ja samojedien sukulaisuus on tullut osoitetuksi, sillä on miltei itsestään selvää, että suomalaiset silloin joutuvat kosketukseen kaikkien altaillaisten kansojen kanssa» (Nord. resor och forskn. II, ss. 76—77). Mm. nämä matkakertomuksen kohdat ilmestyivät painettuina 1845-vuoden »Suomi»-kirjassa ja Pietarin tiedeakatemian bulletiineissa. Siperian-matkoilla kehkeytyneen käsityksensä ns. altaillaisista kansoista ja kielistä, käsityksen, joka alun perin ei kokonaisuudessaan ollut hänen omaa keksintöään, Castrén esitti laajemmin Porthanin päivänä, marraskuun 9:ntenä 1849 Helsingin yliopiston juhlasalissa pitämässään tunnetussa esitelmässä »Hvar låg det Finska folkets vagga?» ja — tie-teellisemmässä muodossa — professorinväitöskirjassaan »De affixis personalibus linguarum Altaicarum», joka tarkastettiin lokakuun 16:ntena 1850. Tätä ennen altaillais-nimitystä oli samamerkityksisenä ennättänyt käyttää Wilhelm Schott tutkimuksessaan »Über das Altai'sche oder Finnisch-Tatarische Sprachengeschlecht», joka ilmestyi Berliinissä 1849. Samasisällyksisenä nimitys »altaillaiset kielet» sitten eli eräiden muiden termien rinnalla lingvistisessä kielenkäytössä puolisen vuosisataa. Niinpä esim. Otto Donner mainitsee v. 1878 pitämässään esitelmässä »Die samojedischen Sprachen und die finnisch-ugrischen», että »altaillaiset kielet» jakautuvat viiteen haaraan, nim. suomalais-ugrilaiseen, samojedilaiseen, turkkilais-tataarilaiseen, mongolilaiseen ja tunguusilaiseen (SUST 71, s. 53). J. Szinnyei toteaa v. 1883 Porvoossa painetussa kansantajuisessa vihkosessaan »Suomen kielen heimolaiset» lyhyesti: »Suomen kieli kuuluu siis suuren altaillaisen kielikunnan ugrilaiseen heimoon». Friedrich Müller julkaisee v. 1895 Wienissä tutkielman »Das Personalpronomen der altaischen Sprachen», ja samana vuonna ilmestyy J. Grunzelin »Entwurf einer vergleichenden Grammatik der altaischen Sprachen».

Samassa auttamattoman vanhentuneessa merkityksessä, siis tarkoittamassa ns. »uralilais-altaillaisia» kieliä, nimitys »altaillaiset kielet» esiintyy — kumma kyllä — tänä päivänäkin eri puolilla maailmaa, jopa varsin arvovaltaisissa julkaisuissa. Barcelonassa painetun suuren »Diccionario enciclopédico Salvat'in» tuoreimmassa näkemässäni laitoksessa (v:lta 1934) puhutaan »Altaico»-hakusanan kohdalla (I, s. 707) antropologis-etnografisessa mielessä »altaillaisista kansoista», jotka asuvat »Ohotanmerestä Euroopan Lappiin» ulottuvalla alueella ja joihin kuuluvat tunguusit, mongolit, turkkilaiset,

suomalaiset (finlandeses) ja samojedit. Kaikilla näillä tiedetään olevan suorat ja mustat hiukset, harva parta, tavallisesti vinot silmät jne. Vielä oudoksuttavampaa on, että »The Encyclopedia Americanan» 1945-vuoden editio esittelee altailaiset kielet näin: »... jakautuvat viiteen haaraan, ugrilaiseen eli suomalais-unkarilaiseen, samojedilaiseen, turkkilaiseen, mongolilaiseen ja tunguusilaiseen. Nimitetään myös uralilais-altailaisiksi eli turaanilaisiksi» (I, s. 444). Yhä hämmästyttävämpiä totuuksia on samassa tietosanakirjassa »Ural-altaic languages» -artikkelin kohdalla (XXVII, s. 587), mistä luemme mm.: »Uralilais-altailaiset kielet jakautuvat kahteen ryhmään, pohjoiseen ja eteläiseen. Pohjoiseen kuuluvat tunguusilaiset, mongolilaiset, turkkilaiset, suomensukuiset ja samojedilaiset kielet. — — — Eteläiseen Etelä-Intian tamili eli dravidakielet, tiibetti, t'ai eli siami ynnä malaijlaiset eli malaijlais-polynesianlaiset kielet». Kielitieteen tunnetun ja taitavan popularisoijan Max Müllerin kahdeksan vuosikymmenen takaiset harhaan osuneet teoriat elävät siis tieteen viimeisenä sanana suuren ja laajalevikkisen hakuteoksen palstoilla. — Neuvostoliiton tieteen altailaiskysymykseen omaksuma kanta ilmenee vuorostaan varsin selkeästi »Bol'saja sovetškaja entsiklopedijan» uusimmasta, 1950-vuoden laitoksesta (II, s. 142): »Neuvostolainen kielentutkimus hylkää uralilais-altailaisen teorian ja käyttää termiä 'Altailaiset kielet' pelkästään Altaila asuvien turkkilaisten kansojen kielistä».

Nykyaikaisessa kansainvälisessä lingvistiksessä terminologiassa »altailaisilla kielillä» tarkoitetaan turkkilaisten, mongolilaisten ja mantšu-tunguusilaisten kielten ynnä korean yhdessä muodostamaa kokonaisuutta eli kielikuntaa. Näitä kieliä puhuvien kansojen nykyisten asuma-alojen jonkinlaisena maantieteellisenä painopisteenä — mutta tuskin alkukotina — on Altain vuoriston seutu. Suomalaisen miehen M. A. Castrénin käytäntöön ottaman nimityksen vakiinnutti nykyiselle toinen suuri suomalainen kielen tutkija, G. J. Ramstedt, ynnä hänen kansainvälinen koulukuntansa, jonka näkyvimät nimet ovat Nicholas Poppe ja Martti Räsänen. Aintulaatuisen laajan altailaisten kielten tuntemuksensa sanahistoriallisen ytimen Ramstedt ennätti itse julkaista teoksessaan »Studies in Korean Etymology», joka ilmestyi v. 1949 (SUST 95) ja voitiin jo silloin leimata alansa klassilliseksi saavutukseksi. Seuraavana vuonna teosta arvostelivat mm. A. Sauvageot (BSL 46: 226—228) ja Poppe (HJAS 13: 568—581). Pentti Aalto on äskettäin »Ural-Altische Jahrbücherissä» (24, Heft 3—4, ss. 122—126) torjunut melkoisen osan Sauvageot'n esittämistä »kriittillisistä huomautuksista». Poppekin oli Ramstedtin kirjaa esitellessään kritikoiva, mutta positiivisessa, rakentavassa mielessä arvosteleva, sillä samassa yhteydessä hän julkaisi myös koko joukon uusia ja erittäin vakuuttavia etymologioita Ramstedtin teorian tueksi. — Jos Ramstedtin korean kielen etymologisesta sanakirjasta halutaan

etsimällä etsiä vajavaisuuksia ja virheellisyyksiä, niitä sieltä tietysti löytyy — kuten mistä tahansa ihmistyöstä. Voidaan esim. huomauttaa, että etymologia sieltä, toinen täältä olisi poistettava äänneopillisesti tai semologisesti epätyytyttävänä. Todetaan, että samalle korean sanalle on joskus esitetty useita vaihtoehtoisia selityksiä, silti aina toisesta yhdistelmästä toiseen viittaamatta. Nimenomaan korean — mutta myös muiden altaillaisten kielten — kiinalaisia elementtejä ei ole läheskään aina osoitettu lainoiksi, vaan lukija saa tuolloin tällöin sen käsityksen, että olisi kysymys jopa vanhasta yhteisaltaillaisesta perusta, vaikka kiinalainen sana on saattanut kulkeutua eri teitä ja eri aikoinakin kuhunkin altaillaiseen kieliryhmään. Mutta tämäntapaisista huomautuksista huolimatta nykyaikaisen altaillaisen kielentutkimuksen perustaja on »Studies in Korean Etymologyllaan» saavuttanut sen, mihin hän on pyrkinyt: hän on vakuuttavasti osoittanut arvoituksellisen korean altaillaiseksi kieleksi ja kiistämättömästi todistanut, että on oikeus puhua altaillaisesta kielikunnasta. Laskemani mukaan Ramstedtin »Studies» sisältää — tekijän itsensä selvästi lainoiksi osoittamia aineksia lukuun ottamatta — n. 1350 sellaista vertailua, joissa korean kielen jokin sana, pääte tai johdin rinnastetaan jonkin muun altaillaisen kielen sanaan, päätteeseen tai johtimeen. Tekijä on pitänyt 430:tä näistä rinnastuksistaan epävarmoina — joskus ilmeisesti aiheettakin. Ramstedtin itsensä melkoisen varmoina yhdistelminä esittämistä n. 920:stä on suurin osa, n. 320 tapausta, sellaisia, joissa korean sanalle on mainittu vastine pelkästään lähiseutujen sukulaiskielistä, nim. mantšusta tai tunguusi-laismurteista. Yksityiskohtainen tutkimus voi osoittaa monet näistä lainoiksi puoleen tai toiseen. »Studies» sisältää 115 pelkästään korean ja turkin muotojen todennäköiseksi katsottua rinnastusta ja kokonaista 105 kysymysmerkitöntä yhteisaltaillaista, siis turkkilais-mongolilais-tunguusi-lais-korealaista, sanan tai formantin etymologiaa. Näistä lukumääristä on nähdäkseni jo nyt tingittävä jonkin verran, mutta ankarastikin karsien jää esim. yhteisaltaillaisten etymologioiden frekvenssi suorastaan hämmästyttävän suureksi, n. 90:ksi — tässä määrässä on tosin mukana melkoinen määrä suffiksiaineksia. Tällä hetkellä näyttää siltä, että Ramstedtin »Studies in Korean Etymology» sisältämistä altaillaisten kielten keskeisistä sana- ja formanttivertailuista — laina-aineksia lukuunottamatta — olisi a i n a k i n n. 755 varsin hyvin puolustettavissa. Ladun aukaisija on osoittanut selvän suunnan uudesti luomalleen lingvistiikan haaralle. Aikaa viepää detaljityötä on kosolti odottamassa.

AULIS J. JOKI

Die uralische und die altaische Sprachfamilie

Unter dem Terminus »die uralischen Sprachen« versteht man in der modernen linguistischen Terminologie die Gesamtheit der finnisch-ugrischen und der samojedischen Sprachen. Das Ural-Gebirge ist eine Art Wasserscheide auf dem heutigen Wohngebiete der uralischen Völker: die Mehrzahl der Finno-Ugrier wohnt westlich, die meisten Samojeten östlich desselben. Julius v. Klaproth hat zum ersten Male das Wort »die Uralier« verwendet (»Asia Polyglotta«, S. 182), zwar in der Bedeutung 'die finnisch-ugrischen Völker'.

Über die »altaischen Völker« spricht zum ersten Male M. A. Castrén in einem Reiseberichte, datiert in Surgut den 1. September 1845 (Nord. resor och forskn. II 76—7); vgl. weiter seinen Vortrag »Hvar läg det Finska folkets vagga?» (1849) und seine Dissertation »De affixis personalibus linguarum Altaicarum« (1850). In derselben Bedeutung, als eine gemeinsame Bezeichnung der finnisch-ugrischen, samojedischen, türkischen, mongolischen und tungusischen Sprachen, hat der Terminus »die altaischen Sprachen« danach ein halbes Jahrhundert in der linguistischen Literatur gelebt (vgl. z.B. W. Schott, »Über das Altai'sche oder Finnisch-Tatarische Sprachengeschlecht«, 1849; O. Donner in MSFOu LXXI, 1878; J. Grunzel, »Entwurf einer vergleichenden Grammatik der altaischen Sprachen«, 1895), und in derselben hoffnungslos veralteten Funktion tritt er merkwürdigerweise sogar heutigestags in verschiedenen auktoritativen Veröffentlichungen, u.s. Konversationslexika, auf (s. z.B. »Diccionario enciclopédico Salvat« I 707, v.J. 1934; »The Encyclopedia Americana« I 444 und XXVII 587, v.J. 1945).

G. J. Ramstedt und seine internationale Schule — mit Nicholas Poppe und Martti Räsänen als die hervorragenden Namen — haben in der modernen linguistischen Terminologie die Bezeichnung »die altaischen Sprachen« in ihre heutige Funktion

als gemeinsame Benennung der türkischen, mongolischen und mandschu-tungusischen Sprachen nebst des Koreanischen stabilisiert. Das bisherige Hauptwerk auf dem Gebiete der altaischen Wortforschung ist Ramstedts »Studies in Korean Etymology« (= MSFOu XCV, 1949; rezensiert u.a. von Sauvageot, BSL 46: 226—8 — wogegen vgl. P. Aalto, Ural-Alt. Jb. XXIV H. 3—4: 122—6 — und Poppe, HJAS 13: 568—581). Der Verf. bemerkt u.a., dass einige von R.'s Etymologien entweder lautlich oder semologisch ungenügend sind und dass die zahlreichen chinesischen Elemente in verschiedenen altaischen Sprachen manchmal nicht als Entlehnungen behandelt worden sind. Aber trotzdem hat der Begründer der modernen Altaistik sein Ziel erreicht: er hat deutlich erwiesen, dass die altaische Sprachfamilie existiert und dass auch das rätselhafte Koreanische zu dieser Familie gehört. Nach den Kalkülen des Verf. sind in Ramstedts »Studies« etwa 1350 koreanische Wörter und Formanten (ausser den von R. selbst als Entlehnungen bezeichneten Elementen) mit entsprechenden Bestandteilen anderer altaischen Sprachen verglichen. Ungefähr 920 von diesen Etymologien hat R. als ziemlich sicher angesehen, aber die Mehrzahl von diesen Fällen (etwa 320) sind Vergleichen zwischen dem Koreanischen und seinen naheliegendsten Verwandten, dem Mandschurischen oder den tung. Dialekten, wo es hier manchmal um Entlehnungen nach einer oder anderer Richtung handeln kann., »Studies« enthält geradezu 105 gemeinaltaische Etymologien (ohne Fragezeichen) für Wörter und Formanten — eine Anzahl, die der Verf. auf etwa 90 reduzieren will, welche Frequenz auch erstaunlich hoch ist. Nach dem Verf. scheinen heute mindestens etwa 755 Fälle von den Wort- und Formantvergleichen in Ramstedts »Studies« (von den Entlehnungen abgesehen) annehmbar zu sein.